

Acció Rural

Mobilitzar coneixement per acomodar comunitat

Trobada 2022

UJI UNIVERSITAT
JAUME I

Programa d'Extensió Universitària
PEU

Acció
Rural

Acció Rural

Mobilitzar coneixement per acomodar
comunitat

Trobada 2022

Acció Rural
Mobilitzar coneixement per acomodar comunitat
Trobada 2022

Programa d'Extensió Universitària - PEU. Universitat Jaume I. Projecte d'Investigació GV/2021/073

Edita: Publicacions de la Universitat Jaume I. Servei de Comunicació i Publicacions. Edifici Rectorat, planta 0. Av. Vicent Sos Baynat, s/n. 12071 Castelló de la Plana. Tel. 964 72 8821 / publicacions@uji.es

Coordinació de la publicació: Albert López Monfort i Xavier Ginés Sánchez

© Textos: Carmen Lázaro Guillamón, Albert López Monfort, Marina Guédon, Xavier Ginés Sánchez, Ana Isabel Ejarque Peñarroya, Joan Andrés Traver Martí, Tomàs Segarra Arnau, Àngel Portolés Górriz, Teresa Giner Garcia, Edurne Garcia Casado, Elvira Safont Pitarch, Alicia Sellés Carot, Eugeni Trilles, Rafael Tormo Cuenca, Emma Gómez Nicolau, Asociación Almedíjar Vive, Leticia Santaballa Santos, Jordi Marín i Monfort, Marta Urban

© Fotografies: Programa d'Extensió Universitària – PEU, autors i autores dels textos

Maquetació: Siroco Cultural | Ximo Troncho

Dossiers d'Extensió Universitària, 13
ISSN: 1578-5904
DOI: <http://dx.doi.org/10.6035/1578-5904.13>

Dipòsit Legal: CS 392-2008

Publicacions de la Universitat Jaume I és una editorial membre de l'UNE, cosa que en garanteix la difusió de les obres en els àmbits nacional i internacional. www.une.es

Reconeixement-CompartirIgual 4.0 Internacional (CC BY-SA 4.0)
<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0>

ÍNDEX

PRÒLEGS

Carmen Lázaro Guillamón VICERECTORA DE CULTURA, LLENGÜES I SOCIETAT. UNIVERSITAT JAUME I (UJI)	11
Albert López Monfort COORDINADOR DEL SERVEI D'ACTIVITATS SOCIOCULTURALS (SASC). UNIVERSITAT JAUME I (UJI)	12
Marina Guédon FACILITADORA DE ESPACIOS COLABORATIVOS - RELATORA DE LA TROBADA	13

CAPÍTOL 01

EL CONEIXEMENT COM A ESTRATÈGIA

Xavier Ginés Sánchez COORDINADOR DE LA XARXA EXPERTA. PROFESSOR DEL DEPARTAMENT DE FILOSOFIA I SOCIOLOGIA DE L'UJI	15
--	----

MOBILITZACIÓ DEL CONEIXEMENT EN EL TERRITORI: XARXA EXPERTA

Ana Isabel Ejarque Peñarroya AODL DE L'AJUNTAMENT DE FORCALL	17
---	----

EL MUSEU PEDAGÒGIC DE CASTELLÓ: UNA XARXA PER AL COMPROMÍS EN LA MILLORA EDUCATIVA I SOCIOCOMUNITÀRIA

Joan Andrés Traver Martí PROFESSOR DE L'ÀREA DE TEORIA I HISTÒRIA DE L'EDUCACIÓ DE LA UNIVERSITAT JAUME I	
Tomàs Segarra Arnau PROFESSOR ASSOCIAT DE L'ÀREA DE TEORIA I HISTÒRIA DE L'EDUCACIÓ DE LA UNIVERSITAT JAUME I; MEMBRE DEL MUSEU PEDAGÒGIC DE CASTELLÓ	19

CAPÍTOL 02

EL PATRIMONI I LA CULTURA COM A FACTOR DE RETENCIÓ

Ángel Portolés Górriz TÈCNIC EN EL PROGRAMA D'EXTENSIÓ UNIVERSITÀRIA PEU DE LA UNIVERSITAT JAUME I	21
---	----

TREBALLANT PATRIMONI, FENT COMUNITAT A VILLORES

Teresa Giner Garcia MEMBRE FUNDADORA DE L'AC L'ESPARDENYA	23
--	----

DESENVOLUPAMENT I TERRITORI: COMUNITAT PATRIMONIAL DE PENYAGOLOSA. LES PERSONES I ELS PATRIMONIS

Eduarne Garcia Casado i Elvira Safont Pitarch CENTRE D'ESTUDIS DE PENYAGOLOSA	25
--	----

DRETS CULTURALS: BIBLIOXARXA

Alicia Sellés Carot COORDINADORA DE BIBLIOXARXA	27
--	----

CIUTADANIA I ARTS: EL FAVA 365

Eugeni Trilles Fabregat AODL DE L'AJUNTAMENT DE VILANOVA D'ALCOLEA	29
---	----

AVAN, ESPAIS RURALS DE RECERCA CONTEMPORÀNIA

Rafael Tormo Cuenca DIRECTOR D'AVAN	31
--	----

CAPÍTOL 03

ESTRATÈGIES D'ATRACCIÓ I MANTENIMENT DE LA POBLACIÓ

Emma Gómez Nicolau PROFESSORA DEL DEPARTAMENT DE FILOSOFIA I SOCIOLOGIA DE L'UJI	33
---	----

ACOMODACIÓ COM A ESTRATÈGIA

Xavier Ginés Sánchez
PROFESSOR DEL DEPARTAMENT DE FILOSOFIA I SOCIOLOGIA DE L’UJI 35

MODELS SOCIALS

Asociación Almedíjar Vive 37

WELCOMING SPACES

Leticia Santaballa Santos
PSICÒLOGA I TÈCNICA DE PROJECTES DE DESENVOLUPAMENT LOCAL I ESPECIALISTA EN MIGRACIONS 39

NOVA RURALITAT COM A FUTUR

Jordi Marín i Monfort
ASSESSOR FORMACIÓ CEFIRE 41

EUROPA COM A RESPOSTA?

Marta Urban
GERENTA DEL GAL MAESTRAT PLANA ALTA LEADER 1420 43

Trobades 2022

Pròlegs

Carmen Lázaro Guillamón

Vicerectora de Cultura,
Llengües i Societat.
Universitat Jaume I (UJI)

Cada nova publicació del Programa d'Extensió Universitària(PEU-UJI) esdevé una nova fita que consolida el Model Cultural de la Universitat i, especialment, el del PEU-UJI. Facilitar processos, acompanyar iniciatives, sumar voluntats és el camí més llarg i exigent que demana constància i compromís, i per tot això també és el més gratificant.

La relació de la universitat amb la societat ha anat evolucionant i ha sabut adaptar-se i donar resposta als nous reptes que planteja una ciutadania tan dinàmica i innovadora com és la de les zones rurals de les comarques de Castelló. Hem apostat per transformar la tradicional relació jeràrquica de la universitat amb el territori, generant models horitzontals de treball col·laboratiu que són marca d'exclusivitat PEU-UJI. Els resultats han anat sorgint a poc a poc, de baix a dalt fins a ocupar un lloc destacat en la política cultural i territorial de la Universitat Jaume I que, a més a més, la situa entre les universitats més innovadores en aquest àmbit.

Acció Rural és un reflex contundent del bon treball que s'està fent al llarg del territori, de la capacitat transformadora de la cultura, de la importància de compartir i construir conjuntament, i del procés com a clau per a consolidar i fixar iniciatives amb èxit, i el mèrit és dels que dia a dia treballen per un futur diferent per als vostres pobles.

<https://www.uji.es/organs/vices/vcls/>

Albert López Monfort

Coordinador del Servei d'Activitats
Socioculturals (SASC).
Universitat Jaume I (UJI)

El Programa d'Extensió Universitària (PEU) és un projecte que ha treballat al llarg de molts anys amb un objectiu clar, actuar per la sostenibilitat social del medi rural, comprometent-se amb l'existència d'una xarxa d'agents respectuosa amb la diversitat social i cultural del territori, que es defineix com un element actiu i amb capacitat d'impulsar dinàmiques socials i econòmiques que satisfan les necessitats materials i subjectives de la comunitat.

Sense la complicitat dels agents culturals que perfeccionen dia a dia als pobles, amb projectes de proximitat, dinamitzant i generant il·lusió al seu voltant, sense el seu treball i compromís, res del que fa la Universitat tindria sentit i, per descomptat, «Acció rural» no hagués estat possible.

Acció Rural és una de les realitats possibles, la que han construït uns quants projectes que representen la vitalitat i la innovació a les comarques de Castelló. El fet de poder compartir un espai com el vam crear al Mar de Fulles, aporta més valor, si cap, a tot el que ja està passant per tot arreu. I és així per la confluència de tres aspectes clau que defineixen el nostre model de feina, per una banda, parlem d'horitzontalitat, de com s'han impulsat aliances múltiples entre agents desiguals, de llocs comuns on s'estableix una veritable mobilització del coneixement i on el procés és la constant en tots els projectes que estan provocant els canvis al seu entorn.

<https://www.uji.es/cultura/base/peu/>

Marina Guédon

Facilitadora d'espais
col·laboratius - Relatora
de la trobada

El encuentro Acció Rural contó con la participación de actores procedentes de diferentes áreas y con metodologías particulares que a través de proyectos singulares, proyectos de investigación, redes de personal técnico o de acompañamiento de grupos locales trabajan «lo rural».

La acomodación o emplazamiento, entendido como el proceso social en el que los individuos pueden construir conexiones dentro de su entorno, fue abordado desde diferentes perspectivas que mostraron los retos de las iniciativas de repoblación. Asimismo, se expuso la necesidad de una mayor equidad, participación y coordinación de las políticas enfocadas en el mundo rural, yendo desde las bibliotecas hasta la planificación territorial y las medidas contra la lucha de la despoblación rural.

Uno de los elementos clave en las iniciativas locales relacionadas con el patrimonio y la cultura es que las personas son el centro de los procesos y facilitan tanto la promoción del patrimonio inmaterial como una conexión intergeneracional entre la ciudadanía.

Durante el encuentro, los participantes (agentes de desarrollo local, personas del ámbito rural vinculadas a proyectos y el mundo académico), aprovecharon el espacio para compartir experiencias y prácticas, así como, el inicio de futuras colaboraciones de trabajo.

Elementos claves del encuentro Acció Rural 2022: <https://ujiapps.uji.es/ade/rest/storage/CWCGBEANKE6HVBU7RNRNJDLDLWTVBHMV>

01

El coneixement com a estratègia

Xavier Ginés Sánchez

Coordinador de la Xarxa Experta
Professor del Departament de Filosofia i Sociologia de l'UJI

Paraules clau: coneixement, desenvolupament, ruralitat, poder

El saber és l'instrument propi de l'espècie humana. En les seues diverses formes, ha permés el desenvolupament de les societats fins als nostres dies. En la nostra era, la del capitalisme, el coneixement revalida el seu pes com a font de generació de riquesa en tots els camps. Des de l'economia financera a la domèstica, conèixer és clau per a reeixir i la seua qualitat es trasllada a quantitat de recursos.

El coneixement de qualitat i rigor no està a l'abast de tothom de manera equitativa. Qui en té el fa servir per a aprofitar-se de qui no en té, i procura reservar-se'l com a patrimoni exclusiu i, amb això, d'exclusió.

És una qüestió de classe, sí, i les classes no es distribueixen uniformement arreu del territori. Les que controlen el coneixement s'agrupen a l'entorn de nuclis de poder, urbans, que extreuen beneficis de les capes més baixes situades tant a la ciutat com al medi rural. Ací, al rural, on s'acumula proporcionalment més classe popular, se suma la condició de territori perifèric i això implica una major despossessió de coneixement i, per tant, una gran debilitat estructural.

La Universitat pública representa una de les poques oportunitats que té el medi rural de participar d'eixe coneixement necessari per a enfortir-se i promoure el desenvolupament de la comunitat. D'això van els projectes que s'exposen a continuació.

Mobilització del coneixement en el territori: Xarxa Experta

Ana Isabel Ejarque Peñarroya

AODL de l'Ajuntament de Forcall, amb més de vint anys d'experiència en la realització de projectes socioeconòmics de caire local i comarcal

Paraules clau: millora educativa, educació patrimonial, participació sociocomunitària, museu pedagògic

La Xarxa Experta forma part del Programa de Mobilització del Coneixement com una iniciativa de l'UJI per enfortir les dinàmiques de treball en el territori i per canalitzar d'una manera més activa i efectiva les accions i projectes que s'inclouen dins del programa, actuant així d'una manera més participativa i empoderada.

La seua metodologia és bidireccional, per una banda, ens trobem amb un grup d'expertes en desenvolupament territorial amb la tasca de crear una estructura estable de contacte entre l'UJI i el territori i, per altra banda, es detecten col·lectius, entitats i població que han identificat un projecte o actuació que volen portar a terme i necessiten un suport per part del teixit acadèmic de l'UJI.

Està formada per tècniques amb una dilatada experiència i una gran solvència tècnica, tractant-se de persones idònies per participar com a enllaços territorials que exerceixen de nexes d'identificació i de trasllat de necessitats i informació en un doble sentit, del territori a l'UJI i de l'UJI al territori.

La xarxa és un projecte per ell mateix, però forma part d'un ambiciós programa per a crear espais comuns entre l'UJI i la seua àrea d'actuació, relacionant i canalitzant amb la resta de personal tècnic de l'interior, el primer graó de la Xarxa de la Nova Ruralitat, juntament amb els i les líders d'entitats associatives del medi rural.

<https://novaruralitat.org/xarxa-experta-mobilitzacio-del-coneixement/>

El Museu Pedagògic de Castelló: una xarxa per al compromís en la millora educativa i sociocomunitària

Joan Andrés Traver Martí

Professor de l'àrea de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat Jaume I

Tomàs Segarra Arnau

Professor associat de l'àrea de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat Jaume I;
membre del Museu Pedagògic de Castelló

Paraules clau: millora educativa, educació patrimonial, participació sociocomunitària, museu pedagògic

El Museu Pedagògic de Castelló s'articula a partir de la idea de xarxa distribuïda en favor del compromís per a la millora educativa, la valoració dels sabers del nostre entorn, la investigació de la nostra memòria educativa, l'educació patrimonial i la reflexió col·lectiva sobre el fet educatiu. Els nodes enxarxats al Museu col·laboren de manera horitzontal, establint relacions de cooperació entre ells que contribueixen a la vertebració cultural i educativa del nostre territori. El Museu Pedagògic de Castelló pretén donar visibilitat a la gran diversitat de projectes educatius existents, tant formals com no formals, posant-los en relació. Caminem així cap a un ideari de museu obert, dinàmic i transformador, que interpel·la i dialoga amb la ciutadania. Entre els actuals, destaca el projecte «Cartografies Nòmades: Memòria Immaterial de les Escoles de Masos de Castelló». Mitjançant aquest projecte, el Museu i diversos municipis del medi rural castellonenc s'han enxarxat per treballar en la recuperació del llegat de les antigues escoles de masos partint de la idea d'arxiu viu de Foucault, amb la finalitat de prendre consciència sobre la problemàtica de la despoblació del món rural.

<https://www.uji.es/cultura/base/peu/p-singulars/museu-pedagogic/>

02

El patrimoni i la cultura com a factor de retenció

Ángel Portolés Górriz

Tècnic en el Programa d'Extensió Universitària PEU de la Universitat Jaume I

Paraules clau: acompanyament PEU UJI, xarxa, comunitat patrimonial, Faro

La Convenció de Faro del Consell d'Europa (2005) proposa un concepte de patrimoni cultural com a expressió de valors en constant evolució, fruit de la interacció entre les persones i els llocs, al llarg del temps. En aquest sentit, Faro estableix la legitimitat de la ciutadania com a agent clau per tal d'iniciar processos patrimonials que cohesionen la societat i generen comunitat en el marc d'actuació dels poders públics.

Precisament, el concepte de comunitat patrimonial de Faro tracta d'eixa competència ciutadana per definir els valors d'allò que pensem que és important i la voluntat i capacitat de decisió de la ciutadania per establir nous espais de relació.

El Programa d'Extensió Universitària PEU de la Universitat Jaume I planteja un model d'acompanyament tècnic per a grups en el territori amb projectes relacionats amb el patrimoni, les arts o el desenvolupament. Juntament amb la pròpia dimensió local de cadascun d'ells, el PEU UJI contribueix a la definició d'una xarxa on la societat civil reformula escenaris diversos per a la transformació dels processos culturals.

<https://www.uji.es/cultura/base/peu/>

Treballant patrimoni, fent comunitat a Villores

Tesa Giner Garcia

Membre fundadora de l'AC l'Espardenya

Paraules clau: patrimoni, orgull, espardenya, memòria

L'any 2017 neix a Villores l'Associació Cultural l'Espardenya. Entre els seus objectius ja apareix la conservació, difusió i rehabilitació del patrimoni cultural i natural del municipi. La creació de l'associació respon a l'interés per millorar la dinamització cultural del municipi proposant accions i projectes per a desenvolupar.

Un temps després, amb la complicitat de l'Ajuntament i l'acompanyament del PEU iniciem un procés de participació per a definir accions per a portar endavant i surt, com a eix inicial i principal, treballar el patrimoni referent a l'espardenya, element destacable i identitari de Villores.

Treballar el patrimoni del municipi significa reconèixer el treball realitzat per moltes persones al llarg del temps, difondre'l i augmentar l'atractiu del poble, tant per al veïnatge com per a personal visitant. És un homenatge a les persones que han fet possible mantindre l'ofici i una oportunitat de sentir l'orgull de transmetre el seu saber.

Les accions desenvolupades i en actiu es resumeixen en:

- Treball de recerca històrica i producció del documental «Una visió històrica de l'espardenya a Villores».
- Elaboració d'un documental amb vivències al voltant de l'espardenya amb el títol: *L'espardenya, l'ofici d'un poble*.
- Realització de diverses edicions de tallers de confecció d'espardenyes.
- Producció del vídeo «Cosiendo alpargatas, tejiendo comunidad en Villores» per al Congrés d'Educació Patrimonial.
- Creació i instal·lació del MALEV – Museu a l'aire lliure de l'espardenya a Villores.

Desenvolupament i territori: Comunitat patrimonial de Penyagolosa. Les persones i els patrimonis

Edurne Garcia Casado i Elvira Safont Pitarch

Centre d'Estudis de Penyagolosa

Paraules clau: comunitat patrimonial, Penyagolosa, participació, ruralisme

El punt d'inici és el Centre d'Estudis de Penyagolosa, creat amb l'objectiu de promoure la investigació i la difusió del patrimoni en aquest territori, per donar-lo a conèixer, fer-lo valdre i generar autoestima cultural. El contacte amb el PEU de l'UJI fomenta nous plantejaments perquè posa l'enfocament en els habitants del territori, no com a consumidors de continguts patrimonials sinó com a creadors. Aquest nou paradigma és compatible amb el treball d'especialistes en patrimoni que generen continguts, però no té el mateix recorregut ni la mateixa finalitat. Construir una comunitat patrimonial significa, i per aquest ordre:

- 1r. Les persones. Treballar la participació i implicar els pobladors.
- 2n. Els patrimonis. Fer-ho al voltant d'interessos sobre el patrimoni.

Al món rural hui tenim diferents tipologies de pobladors: censats i flotants de caps de setmana, i una part dels censats són nous habitants. Necessitem forjar lligams per evitar la creació de guetos, refer el contacte entre generacions i desfer la dinàmica patriarcal. El despoblament ha trencat la línia cultural de transmissió oral: cal organitzar la participació sobre els patrimonis de pedra seca, campanes, memòria oral i històrica, música i balls, fotografies familiars, jocs...

La comunitat que volem crear al voltant del patrimoni se sosté sobre els vincles generats entre la gent perquè són el mecanisme per reforçar el territori: una manera de treballar i d'avançar lenta, que no elabora continguts per dalt sinó xarxa social per baix. El funcionament es basa en l'existència d'un grup-motor de persones impulsores que estimulen i vertebrin la participació. Es tracta d'elaborar estratègies d'implicació: importa més el procés que el resultat. La relació i els vincles creats entre les persones són l'autèntic patrimoni viu que enriqueix el territori.

<http://www.cepenyagolosa.org>

Drets culturals: Biblioxarxa

Alicia Sellés Carot

Coordinadora de Biblioxarxa

Paraules clau: biblioteques, món rural, garantia de drets, servei públic

La Biblioxarxa és una iniciativa en el marc del programa PEU-UJI que emmarquem en la voluntat de garantir drets de la ciutadania independentment del seu lloc de residència. El marc legal i les polítiques públiques bibliotecàries d'Espanya i de la Comunitat Valenciana generen desigualtats entre els municipis de més de 5000 habitants i els de menys i no proposen models alternatius per a garantir els drets d'accés a la informació, la cultura, la lectura i el coneixement. Durant els últims anys han sorgit estudis, informes i grups de treball que han obert una conversa interessant de possibilitats i opcions per a la universalització dels serveis bibliotecaris a tot el territori.

Però el model de biblioteca en Biblioxarxa vol anar més enllà i també ofereix una reflexió de la necessitat de contextualitzar, participar i interrelacionar el concepte tradicional de biblioteca amb altres projectes, inquietuds i experiències de les comunitats patrimonials.

https://www.uji.es/cultura/base/peu/noticies/historic-noticies/2022/221102_biblioxarxa/
[| alselca@gmail.com](mailto:alselca@gmail.com)

Ciutadania i arts: EL FAVA 365

Eugeni Trilles Fabregat

AODL de l'Ajuntament de Vilanova d'Alcolea

Paraules clau: art contemporani, participació ciutadana, el procés, promoció del territori

El FAVA365 pretén ser un festival d'art multidisciplinari que naix amb l'objectiu de dinamitzar un poble i encoratjar la cultura. Un procés participatiu i d'aprenentatge que inclou una sèrie d'activitats i accions sobre una temàtica concreta, distribuïdes durant tot l'any i que finalitza en un cap de setmana a tall de celebració, replet d'art, festa i participació.

Es remarca la importància del procés, com a element diferenciador respecte a altres esdeveniments de característiques similars. Un procés obert, participatiu i formatiu.

En cada edició una *temàtica* serà l'eix vertebral de la programació, i la guia per a les diverses accions i intervencions.

El Festival tindrà una programació més extensa, no limitada a un cap de setmana. Es realitzaran durant l'any actuacions i accions formatives (per temàtica i obertes al públic en general o dirigides a artistes) La formació oberta, amb l'objectiu d'acostumar a la gent del municipi i dels voltants a gaudir de l'Art, a familiaritzar-se i entendre el llenguatge artístic.

<https://www.vilanovadalcolea.es/es/vecinos-y-vecinas/fava365>

<https://www.instagram.com/fava.365/?hl=es>

www.fava365.es | info@vilanovadalcolea.es

AVAN, Espais rurals de recerca contemporània

Rafael Tormo Cuenca

Director d'AVAN

Paraules clau: residències artístiques, mediació, processos emergents, territori

AVAN vol ser una xarxa on localitats i associacions de les comarques d'interior de Castelló, juntament amb altres institucions públiques, compartisquen espais i recursos. Es pretén treballar coordinadament amb altres agents socials, culturals i artístics per a compartir esdeveniments que vinculen aquestes localitats. Per a aquests fins, la xarxa AVAN utilitza l'art i el pensament crític com a eines d'investigació i de foment de la convivència que promoguen els béns relacionals.

Un dels valors força del projecte és mobilitzar els coneixements cap als marges, buscant justament aqueixos marges on es produeix la hibridació i la perifèria dels sabers.

Generant discursos que ajuden a desmantellar la imatge negativa associada al territori.

Retroalimentar el pensament crític a partir de les pròpies experiències de l'àmbit rural. Reflexionar sobre la identitat cultural que es manifesta a través de les persones i de les seues interrelacions, reflexionar sobre les potencialitats de la cultura com a ferramenta d'una autonomia relacional comunitària creadora de la seua pròpia identitat (cultural i social). Afavorir espais i processos relacionals per a millorar la xarxa relacional comunitària que siga funcional per a les especificitats locals i no copiar models urbans.

Recuperar plantejaments autònoms i marcs d'educació popular, repensant les maneres de relació i generació d'Art en els nodes de creació en el medi rural.

www.espais-avan.org | recerca@espais-avan.org

03

Estratègies d'atracció i manteniment de la població

Emma Gómez Nicolau

Professora del Departament de Filosofia i Sociologia de l'UJI

Paraules clau: despoblament, resiliència rural, desenvolupament rural, població nouvinguda

Els estudis socials sobre el despoblament han assolit, en les últimes dècades, importants fites que han posat de manifest les principals causes de l'èxode rural el qual ha marcat la realitat de les nostres comarques. No obstant això, no és tan comú que les anàlisis tracten d'aprofundir en el sentit contrari: què facilita l'aplegada de persones nouvingudes i quins factors permeten no només l'atracció sinó el manteniment de la població.

Encara que de manera precària, amb desequilibris i mancances de serveis i recursos, els pobles menuts i les comarques de l'interior continuen endavant i encara són un punt d'aplegada de població nova que desitja viure en zones de baixa densitat demogràfica, vinculades al territori i desenvolupant projectes compatibles amb l'entorn.

És un fet innegable que la diversitat d'orígens, circumstàncies, trajectòries i maneres de viure-hi n'és una característica de la ruralitat actual, que la converteix en un espai d'encontre de poblacions, punts de vista i maneres de fer diverses. El repte que ens proposàvem era analitzar com, en aquest espai de contacte, es produeixen dinàmiques que poden contribuir a construir comunitat, generar espais de convivència i d'acció col·lectiva amb capacitat de dotar el territori de més recursos, diversitat i dignitat.

Acomodació com a estratègia

Xavier Ginés Sánchez

Professor del Departament de Filosofia i Sociologia de l'UJI

Paraules clau: integració, acomodació, rural, desenvolupament

L'acomodació no és ni acolliment ni integració, però implica ambdues com a nivells previs de construcció de noves comunitats resultants de l'arribada de noves persones a residir en l'entorn rural. Es produeix quan el grup receptor experimenta canvis tendents a «acomodar» les persones nouvingudes, les quals, al seu torn, han sigut en primer lloc acollides (per la voluntat del poble receptor a tenir nous residents) i, en segon, integrades en la comunitat. En eixe procés previ també les persones nouvingudes han hagut de transformar-se per adaptar-se a les comunitats locals prèvies a la seua arribada. De l'acomodació resulta un poble nou, igual que el que hi havia i diferent alhora, però, fonamental per comprendre les possibilitats de desenvolupament dels territoris rurals.

L'existència de comunitat és, en el medi rural, la condició de desenvolupament i el seu avantatge més destacable. Trobar acomodament en un col·lectiu és sentir protecció en el veïnatge, representa tenir consciència de poble i solidaritat amb els membres d'aquest. Implica voluntat de treball comú en pro d'un grup i, també, consciència crítica respecte elements negatius propis i externs.

Els pobles poden ser entorns socials còmodes i això els fa ser acollidors, receptors i, sobretot, retenidors de població. Voler quedar-se al poble és el primer pas perquè el poble incremente el seu desenvolupament i això es fa acomodant les comunitats a noves poblacions amb voluntat d'integració.

<https://acomodarural.eu>

Models socials

Asociación Almedíjar Vive

Paraules clau: repoblación, rural, acogida

Nuestro proyecto de repoblación y recuperación de servicios en la ruralidad ha tenido un gran calado en nuestro municipio ya que durante todo este camino se han conseguido varios de los objetivos más importantes que nos propusimos al inicio.

Nuestros grandes retos fueron la reapertura de la escuela y la atracción de nuevos servicios para la localidad haciendo que las casas de alquiler en el pueblo estuviesen ocupadas fuera del periodo estival. Todo esto se ha conseguido en un tiempo récord y con un gran éxito, sumando a estos retos una pandemia en medio de todo el proceso que comprometió alguna de sus fases. Ahora nuestro reto como asociación se centra en gestionar la integración de los nuevos pobladores, tanto a nivel social como a nivel de adecuación de sus hogares, para fomentar que su cambio de vida se asiente como proyecto vital para estas familias.

Esta experiencia pone de manifiesto que es necesaria la acción colectiva para desarrollar un proyecto que englobe a todos los actores de la zona para conseguir revertir el proceso de despoblación de nuestros pueblos. También hemos aprendido que cuando un grupo de personas toma la decisión unánime de revitalizar su pueblo y sueña en grande con volver a dar vida a sus calles, solo queda ponerse a trabajar para lograrlo.

almedijar.vive@gmail.com

Welcoming Spaces

Leticia Santaballa Santos

Psicòloga i Tècnica de projectes de desenvolupament local i especialista en migracions

Paraules clau: migraciones, acogida, rural, España, revitalización

El proyecto H2020 Welcoming Spaces (H2020-SC6-MIGRATION-2019, 870952, <https://www.welcomingspaces.eu/>), que se inició el 1 de febrero de 2020 y con fecha de finalización el 31 de enero de 2024, busca responder a la pregunta «¿Cómo contribuir a la revitalización sostenible del medio rural y al mismo tiempo, ofrecer espacios de acogida a personas de origen migrante, de forma que consigan desarrollar sus proyectos vitales?». A través de la identificación, análisis y comparación de iniciativas acogedoras en 5 países (Alemania, Italia, España, Países Bajos y Polonia), esta investigación aporta una visión poliédrica sobre los procesos de *emplacement* de nuevos habitantes internacionales en zonas en situación de desvitalización, poniendo especial atención a las dimensiones de bienestar social, estabilidad política y viabilidad económica. Mediante una metodología eminentemente cualitativa, basada en entrevistas semiestructuradas, grupos focales y observación participante, se profundiza en aspectos como la posicionalidad del territorio, las políticas públicas, las narrativas y discursos o la participación. Fruto de la colaboración entre la Universidade da Coruña (ESOMI – Equipo de Investigación de Sociedades en Movimiento- Facultad de Sociología) y la Fundación CEPAIM, se obtienen datos en 7 provincias de España: A Coruña, Lugo, Ourense, Huelva, Teruel, Soria y Guadalajara.

<https://www.welcomingspaces.eu/> | <http://esomi.es/>

Nova ruralitat com a futur

Jordi Marín i Monfort

Assessor Formació CEFIRE

Paraules clau: ruralitat, col·lapse, decreixement, relocalització

La societat es troba immersa en una sèrie de crisis (climàtica, energètica, de materials, alimentària...) que no fan més que evidenciar la fallida d'un sistema socioeconòmic, el capitalisme globalitzador, que no mostra símptomes de voler revertir la situació sinó, més aviat, de fer una fugida endavant assumint que hi haurà zones de sacrifici.

Tot indica que molts espais rurals formaran part d'aquestes zones de sacrifici. Espais on extreure recursos al preu que siga i posats al servei d'un sistema que mostra la seua impossibilitat de subsistir com més va. No sembla, doncs, que el futur més proper per a la ruralitat siga massa encoratjador quan aquesta és tractada amb actituds colonialistes.

Amb tot, si posem la mirada una mica més enllà, tot assumint el col·lapse del sistema, i ens situem en una esfera postcapitalista de decreixement (forçat o programat), l'escenari canvia radicalment. En aquest escenari la ruralitat ofereix un espai molt més resilient que no l'urbà i on els projectes vitals ens apareixen plens de futur. Un escenari amb microsocietats interconnectades i amb economies relocalitzades capaces de ser sostenibles en el temps i de relacionar-se amb el seu entorn sense agredir-lo.

És cap a aquest futur que hauríem d'enfocar els esforços de la societat perquè és als espais ruralitzats on tenim una oportunitat de sobreviure.

<https://novaruralitat.org/>

Europa com a resposta?

Marta Urban

Gerenta del GAL Maestrat Plana Alta Leader 1420

Paraules clau: Leader, subvenciones, Europa, rural

La problemática del medio rural es compleja y diversa. Muchas son las entidades que actúan en el territorio rural para combatirla desde distintas áreas y niveles. ¿Está Europa presente en el territorio? Sin lugar a duda. Hace más de 30 años, y como una iniciativa experimental, desde la Unión Europea se articuló el programa Leader. Un programa específico para las zonas rurales de Europa y cuyo principal objetivo era, y es, la puesta en marcha de actuaciones que permitan diversificar la economía rural con la participación de la población local.

El programa Leader es una herramienta más para la lucha contra la despoblación de las zonas rurales. Este programa permite subvencionar la creación y mejora de empresas no agrícolas, apoyar la industria agroalimentaria, impulsar la inversión en energías renovables y el ahorro energético, así como dar impulso a los servicios básicos locales. Un programa cuya aplicación trae muchos beneficios pero que en ocasiones su compleja aplicación y sus condicionantes no permiten su correcta implementación. Es necesario que este programa sea aplicado desde la visión y realidad del medio rural, no es posible aplicar una normativa elaborada desde el prisma urbano en lo rural.

Acció Rural

Mobilitzar coneixement per acomodar comunitat

Trobada 2022

El Programa d'Extensió Universitària - PEU de la Universitat Jaume I fa anys que treballa per la sostenibilitat social del medi rural. Ho fa fomentant l'horitzontalitat mitjançant el diàleg i la col·laboració entre agents diversos; reflex de la diversitat social i cultural del territori. El PEU UJI promou la mobilització del coneixement amb l'intercanvi de pràctiques i la difusió d'experiències. Posant en el focus els processos en els quals estan immerses unes iniciatives que transformen el seu entorn.

Acció Rural 2022 va ser una trobada organitzada pel PEU i el projecte de recerca «Acomodació rural» vinculat al Grup d'Investigació DESiRES. El punt de partida d'aquesta va ser afavorir el coneixement mutu i la connexió entre iniciatives actives en les zones rurals de les comarques de Castelló i les persones implicades en projectes locals com ara agents de desenvolupament territorial, món acadèmic, societat civil, etcètera, que representen la vitalitat i la innovació d'aquests territoris.

Acció Rural 2022 va tenir lloc en Mar de Fulles (Fondeguilla). En aquesta trobada es van presentar diferents iniciatives i projectes amb l'objectiu de trobar estratègies d'acomodació de la població en el medi rural.

Programa d'Extensió Universitària
PEU